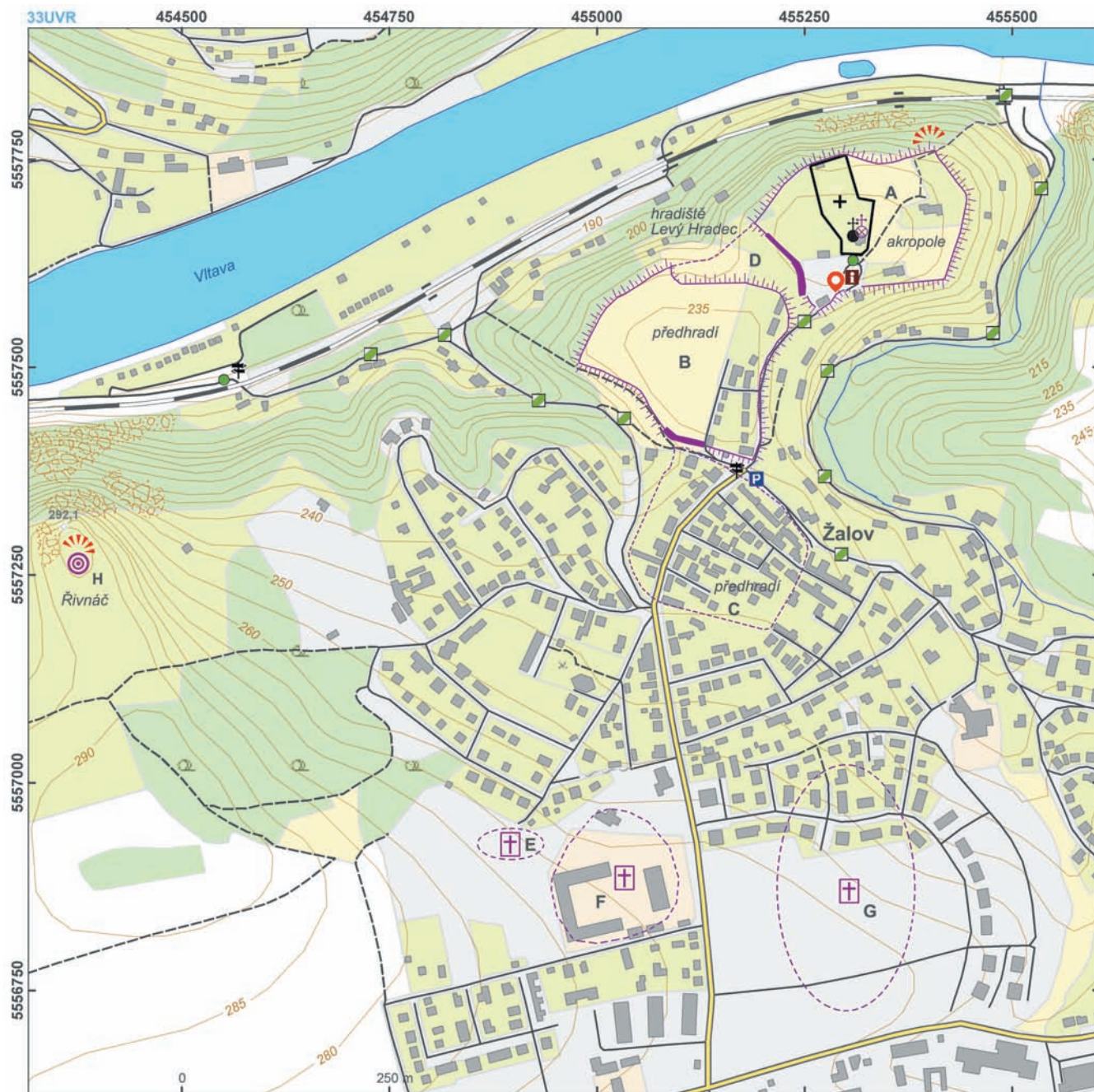

ŽALOV, okr. Praha-západ, Středočeský kraj

Význam: Významné centrum původní přemyslovské domény. Kníže Bořivoj I. na tomto místě nechal postavit první křesťanský kostel v Čechách. V r. 982 zde byl sv. Vojtěch zvolen druhým pražským biskupem.

Dlouholeté *archeologické výzkumy naznačují, že v 10. století existoval severně od Prahy významný opěrný bod knížecí moci (tzv. *přemyslovské domény), tvořený rozsáhlou sídelní aglomerací Levého Hradce na levé straně řeky Vltavy, neopevňnými osadami v jeho bezprostředním zázemí a sídlišti kolem hradiště v Klecanech na pravém vltavském břehu.

Význam Levého Hradce jako centra se vytrácel v průběhu 11. století. Listina vydaná kanovníkem Zbyhněvem za vlády knížete Soběslava I. v l. 1125–1140 zmiňuje pouze „hospodářství dušníka Ostoje“. V listině z l. 1228–1233 je Levý Hradec uveden jako *vesnice v majetku kláštera sv. Jiří na Pražském hradě (→Praha-Hradčany).

Levý Hradec bývá velmi často spojován s otázkou počátků křes-

ťanství v Čechách a především s hledáním nejstaršího křesťanského kostela, zasvěceného sv. Klimentovi. S touto stavbou je někdy mylně ztotožňována rotunda odkrytá v r. 1940 I. Borkovským v průběhu rekonstrukce stojícího kostela sv. Klimenta. Archeologický výzkum zde odhalil základy rotundy (o vnitřním průměru 4,6–4,75 m) s podkovovitou apsidou, avšak její vznik lze na základě tzv. základového kamene (lat. *lapis primarius*) datovat až do doby pozdější. Archeologické prameny tak vylučují, že by tato stavba mohla být oním Bořivojovým kostelem zmiňovaným v legendách a kronikách. Do 17. století prošel kostel řadou přestaveb, z nichž nejvýznamnější bylo nahrazení apsidy gotickým polygonálním presbytářem ve 13. století a připojení jižní věže kolem poloviny 16. století.

Při barokní přestavbě v l. 1675–1684 nahradila kruhovou loď původní rotundy loď obdélná.

První archeologické výzkumy byly na Levém Hradci a jeho předpolí prováděny od poloviny 19. století a podíleli se na nich např. V. *Krolmus, Č. *Rýzner, J. L. *Pič, J. A. Jíra a J. *Böhm. Významnou etapu představovaly objevy uskutečněné v l. 1940–1941 a 1947–1955 I. Borkovským. Především na základě výsledků archeologických výzkumů I. Borkovského byl Levý Hradec prohlášen r. 1978 za národní kulturní památku. Po r. 1982 výzkumy obnovili pracovníci Archeologického ústavu AV ČR v Praze (zejména K. Tomková) ve spolupráci se Středočeským muzeem v Roztokách. Výzkumy Archeologického ústavu na této lokalitě probíhají dodnes.

Součástí historického sídelního komplexu na levém vltavském břehu bylo kromě vlastního hradiště na Levém Hradci a dalšího *výšinného sídliště na ostrožně Řivnáč, osídleného v pravěku (**H**; odtud tzv. řivnáčská kultura středního eneolitu), i několik pohřebišť, která vymezují bezprostřední okolí hradiště. Jde především o pohřebiště v prostoru žalovské cihelny, jižně od vlastního Levého Hradce, které bylo výrazně poničeno těžbou hlíny. Jeho výzkum probíhal od druhé poloviny 19. století (**F**) do 50. let minulého století; v l. 1949–1951 jej vedl I. Borkovský (**E**). Celkem lze odhadnout, že zde bylo pohřbeno přes 150 jedinců. Další pohřebiště bylo nalezeno při stavbě obytných domů v l. 2003–2011 v poloze Na Panenské (**G**). Zde, ve vzdálenosti přibližně 100–150 m od žalovské cihelny, výzkum zachytil přes 40 hrobů.

Popis: Levý Hradec leží na území dnešního města Roztoky u Prahy, na katastrálním území Žalov, přibližně 10 km severně od Prahy. Archeologická lokalita se nachází na vysoké ostrožně nad Žalovským potokem, který se zde vlevo z levé strany do Vltavy. Poloha skýtá monumentální výhled na vltavské údolí, zejména na sousední ostrožny Řivnáče a Stříbrníku, na ohyb řeky pod Úholičkami a do širšího okolí středních Čech.

Hradiště se skládá ze dvou samostatných nepravidelných obdélných ploch, oddělených roklí. Ve Víkousi (**D**), a zabírá plochu 6,4 ha. Část s kostelem sv. Klimenta je tradičně označována jako akropole (3,6 ha; **A**), druhá část jako předhradí (2,8 ha; **B**). Oba areály byly po celém svém obvodu opevněny. V současné době najdeme dobře viditelné části *valu na jižním okraji předhradí v blízkosti doporučeného místa parkování. Násep naproti parkovišti sice pochází až z 20. století, ale cesta dále k západu prochází příkopem, nad nímž jsou po pravé straně v terénu skryty zbytky původní hradby. Další relikt hradby se dochoval na jihozápadním okraji akropole.

Na základě výsledků nedávného záchranného archeologického výzkumu, který zachytil příkop ve vzdálenosti asi 200 m jihozápadně od doporučeného místa parkování, a analýzy starých map se zdá pravděpodobné, že na jižní straně k hradišti přiléhalo ještě jedno opevněné předhradí (**C**). Dále k jihu ležela oblast několika raně středověkých pohřebišť (**E–G**), jejichž pozůstatky již v terénu nenalezneme.

Po obvodu předhradí i akropole prochází naučná stezka o délce 800 m. Začíná poblíž autobusové za-

stávky a vede až na akropoli Levého Hradce. [**jm**, **pmv**]

Literatura: Borkovský 1965; Tomková 2001, 2009; Daněček a kol. 2011; Tomková a kol. 2012.

Navigační bod: N 50°10'07.89", E 14°22'26.10" (informační tabule za vstupem do akropole).

Přístup: Z doporučeného místa parkování u rozcestníku „Levý Hradec“ po zelené turistické značce Levohradskou ulicí na akropoli hradiště.

Rizika: V podstatě žádná. Hradiště je přístupné celoročně, kvůli viditelnosti jsou pro jeho návštěvu vhodnější samozřejmě jarní měsíce. Podzemí kostela sv. Klimenta se zachovanými základy románské rotundy je možné navštívit v doprovodu průvodce od května do září každou sobotu a neděli od 10 do 18 hodin. Bližší informace na stránkách www.levyhradec.cz.

Okolí: [1] Žalov (PZ), pravěké výšinné sídliště Řivnáč: N 50°09'56.98", E 14°21'41.42" (1,0 km).

[2] Únětice u Prahy (PZ), pravěké naleziště, které dalo název únětické kultuře starší doby bronzové: N 50°09'07.99", E 14°22'13.64" (1,9 km).

[3] → Roztoky u Prahy (PZ), raně středověké sídliště (2,1 km).

[4] Klecany (PY), raně středověké hradiště: N 50°10'21.78", E 14°24'12.95" (2,1 km).

[5] Roztoky u Prahy (PZ), Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy: N 50°09'29.17", E 14°23'57.79" (2,2 km).

↑ Rotunda sv. Klimenta pod dnešním kostelem na akropoli hradiště. Snímek z výzkumu v r. 1940. Archiv ARÚP, FT-2961.

↗ Akropole hradiště na fotografii z výzkumu I. Borkovského. Na snímku je dobře vidět terénní ráz krajiny. Archiv ARÚP.

↓ Pozlacený gombík s tepanou palmetovou výzdobou. Průměr 32,7–33,0 mm. Muzeum hlavního města Prahy. Foto J. Vrabec.

[6] → Chýnov (PZ), pravěký mohylník (3,4 km).

[7] Praha-Bohnice (PHA), pravěké a raně středověké hradiště Zámka: N 50°08'44.29", E 14°24'18.47" (3,4 km).

[8] Tursko (PZ), raně středověké hroby v okolí návrší Krliš: N 50°11'13.08", E 14°19'40.61" (3,8 km).

[9] Tursko (PZ), Čestmírova mohyla v poloze U Křížku: N 50°11'57.74", E 14°20'24.34" (4,1 km).

[10] Kozinec (PZ), mohyla v lese Ers: N 50°11'14.42", E 14°18'25.12" (5,2 km).

[11] Holubice v Čechách (PZ), románský kostel Narození Panny Marie: N 50°12'11.00", E 14°17'35.82" (6,9 km).

[12] → Praha-Liboc (PHA), raně středověké hradiště Šárka (8,9 km).

☞ Pohled z hradiště do vltavského údolí. Foto Z. Kačerová, 2013.

☞ Žalov, návrh na lunetu pro foyer Národního divadla v Praze od Mikoláše Alše (1879). Na kresbě posílá bohyně smrti Morana slovanského hrdinu na věčnost. Kromě umělecké působivosti je obraz zajímavý zřetelnými ohlasy raných archeologických objevů (megalitické stavby na obzoru, kamenný sekeromlat v ruce bojovníka). S archeologií se Alš mohl setkat při svých pobytech v Suchdole prostřednictvím Č. Rýznera, který v té době zkoumal známé pravěké pohřebiště v nedalekých Úněticích, výšinné sídliště na Řivnáči a další lokality. Zařazení Žalova mezi památná místa českých dějin však spíše než s archeologií souviselo s historickou tradicí Levého Hradce a tehdy obvyklým vysvětlením jmen Žalova (místo žalu) a Podmoráně (část sousedních Úholiček, vztahováno k Moraně). Rozsáhlé raně středověké pohřebiště v žalovské cihelně bylo v té době již známo, ale ve větším měřítku bylo zkoumáno až mnohem později.

Archeologický atlas Čech

Vybrané památky od pravěku do 20. století

Archaeological Atlas of Bohemia

Selected sites from prehistory to the 20th century

Martin Kuna

a kolektiv:

Alžběta Danielisová, Dagmar Dreslerová, Jan Hasil,
Josef Hložek, Michaela Langová, Jan Mařík,
David Novák, Čeněk Číšecký, Zuzana Kačerová,
Eva Čepeláková, Judita Korteová, Dana Křivánková,
Petra Maříková Vlčková, Zdeněk Mazač, Jitka Říhová

Překlad resumé David J. Gaul

Revize překladu Zuzana Maritzová, Petra Maříková Vlčková

Vydal

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1

a

Nakladatelství Academia, Středisko společných činností

AV ČR, v. v. i., Vodičkova 40, 110 00 Praha 1,

s podporou programu NAKI Ministerstva kultury ČR

Redakce neperiodických tisků

(Archeologický ústav AV ČR, Praha) Filip Laval

Fotografie na obálce Zuzana Kačerová

Logo AMČR Petr Kincl

Obálka, grafická úprava, sazba a zlom Zdeněk Mazač

Tisk Těšínská tiskárna, a.s.,

Štefánikova 1828/2, 737 01 Český Těšín

Vydání druhé, 2015

Ediční číslo 11779

ISBN 978-80-87365-82-3 (Archeologický ústav AV ČR, Praha)

ISBN 978-80-200-2526-5 (Academia)

Objednávky – Orders – Bestellungen:

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1, Česká republika

Fax: +420 257532288, knihovna@arup.cas.cz

Knihu můžete zakoupit v síti knihkupectví Academia,

na www.academiaknihy.cz nebo v knihovně

Archeologického ústavu AV ČR v Praze.